№ 92 Յունիսի 4 (16) 1880 Յունիսի 4 (16) № 92

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ: Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ:

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի Тифлисъ. Редакція „Мшакъ"

ՄՇԱԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (Բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մտաւոր կեանք չը կայ:—Ներքին տեսութիւն: Նամակ Ախալցխայից: Ներքին լուրեր:—Արտաքին տեսութիւն: Հայերը, քիւրդերը և Թիւրքերը:—«Մշակի» հեռագիրներ:—Յայտարարութիւններ:—Բանասիրական խնդիր.

ՄՏԱՒՈՐ ԿԵԱՆՔ ՉԸ ԿԱՅ

Եթէ համեմատենք Կ. Պոլսի հայերին կովկասեան հայերիս հետ, կը համոզվենք, որ Կ. Պոլսի հայերը մի առաւելութիւն ունեն մեզ վրա, այն է որ նրանք վաղուց է արդէն սովոր են կենդանի խօսքին, իսկ մենք դեռ ևս այդպիսի պահանջ չենք զգում:

Նրանց մօտ կենդանի խօսքը լսելու պահանջը զարգացել է մասամբ իրանց հոգևորականների քարոզների միջոցով, մասամբ էլ լսարանների միջոցով, որոնք հիմնվել են և շարունակվում են աշխարհական երիտասարդների ջանքերով:

Մեզ մօտ այդ չը կայ: Մեզ մօտ, հազիւ զարգանալ է սկսում ընթերցանութեան պահանջը. տպագրական խօսքը մեզանում աւելի ծաղկած դրութեան մէջ է, քան թէ կենդանի խօսքով գաղափարի աւանդելը:

Մեր դպրոցներն անգամ չեն զարթեցնում այդ մտաւոր պահանջը մեր ամբոխի մէջ:

Անցեալ տարիներում, երբ սկսվեցան մեզ մօտ հայերէն լեզուով հրապարակական դասախօսութիւններ, բազմաթիւ հասարակութիւն էր գալիս լսելու այդ դասախօսութիւնները: Հայը, մանաւանդ Թիֆլիսեցին, սիրում է միայն նորութիւններ, բայց հէնց որ մի բան հնանում է, հայի, մանաւանդ Թիֆլիսեցու ուղեղը յոգնում է, նա երկար ժամանակ չէ կարող կենտրոնացնել իր մտաւոր ոյժը մի բանի վրա....

Մտաւոր կեանքին, մտաւոր գործունէութեան անսովոր ուղեղը պէտք է վարժեցնել մտածելու, պէտք է սովորեցնել մտաւորապէս ապրելու:

Եթէ այդ անհնարին է անել բնական ճանապարհով, անհրաժեշտ է այդ գլուխ բերել արուեստական միջոցներով:

Դեռ երկու սերունդ սրանից առաջ ռուսաց կառավարութիւնը փող էր վճարում տեղացի ծնողներին, որպէս զի նրանք ուղարկեն գիմնազիա իրանց զաւակներին:

Այժմ իրանք ծնողներն են վճարում իրանց մանուկների ուսման համար և ուսում առնելու ցանկացող երեխաները աւելի շատ են, քան կարող են իրանց մէջ աշակերտներ պարունակել մեր մի քանի պետական դպրոցները:

Այդպէս էլ պէտք է սկսել լսարանների, հրապարակական դասախօսութիւնների, կիրակնօրեայ դպրոցների վերաբերութեամբ: Մենք չենք ասում որ փող պէտք է վճարել լսողներին, բայց պէտք է ձրիապէս դասատուութիւն անել, կամ շատ էժան մուտք նշանակել: Այդպիսով միայն կարելի կը լինի յաղթել մեր հասարակութեան մէջ դէպի մտաւոր կեանքը տիրող անտարբերութիւնը:

Ի հարկէ, սկզբից լսողներ քիչ կը լինեն, բայց այնուամենայնիւ կը կազմվի լսողների մի հաստատ խումբ, մի կ ո ր ի զ, որ հետզհետէ թւով կաճի:

Բայց բարեգործական նպատակով դասախօսութիւններ կարդալը, երևում է, պէտք է ձեռք վերցնել, որովհետև ծիծաղելի է կարդալ դասախօսութիւն մի վաթսուն մարդու առջև և վերջը հաշուել, թէ այս ինչ դասախօսութիւնից գոյացաւ յօգուտ սովատանջների եօթանասուն րուբլ զուտ արդիւնք, այն էլ մի քաղաքի մէջ, որ պարունակում է իր մէջ քառասուն հազար հայ բնակիչ: Ուրեմն քառասուն հազար հայերից միայն յիսուն, վաթսուն մարդ է գտնվում, որոնք պատրաստ են լսել մի հրապարակախօսութիւն, իսկ մնացածներին պէտք է հրաւիրել ձրիապէս, կամ խնդրել, աղաչել, որ բարեհաճեն տոմսակ վեր առնել, սաղացնել տոմսակները և այլն....

Երբ հայը լսում է թէ դասախօսութիւն է լինում յօգուտ սովատանջների, նա նոյն ինքն դասախօսութիւնը երկրորդական բան է համարում և ասում է. «արդէն բաւական տուել եմ յօգուտ սովատանջների:» Բայց նա չէ գնում դասախօսութիւն, նոյն իսկ դասախօսութիւնը լսելու համար:

Պէտք է փոքր առ փոքր սովորեցնել մեր ժողովուրդը գնալ դասախօսութիւնը լսելու նոյն իսկ դասախօսութեան համար:

Գ. Ա.

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

—

Սենեակի լուսամուտներից, ուր նստած էր Վարդանը, շրջապատած իր հիւրընկալի ուրախ ընտանիքով, երևում էր կանաչազարդ հովիտը, որ վերջանում էր գեղեցիկ լեռներով: Լեռները պատած էին խիտ անտառներով, և հսկայ ծառերի ծայրերը միախառնվելով երկնքի պարզ կապուտակութեան հետ, ստեղծում էին մի սքանչելի պատկեր: Վաղորդեան արեգակը թափել էր այնտեղ իր ոսկեղէն ճառագայթները, և նրա լուսով, արծաթէ օձերի նման, պտոյտվելով և շողշողալով, վազում էին զանազան գետեր, և ճեղքելով անց էին կենում հովտի հարթութեան միջից: Վարդանը չէր կարողանում աչքերը հեռացնել այդ հրաշալի տեսարանից: Վայրենի և անմշակ բնութիւնը մարդու աշխատասէր ձեռքի տակ այնպիսի գեղեցիկ կերպարանք էր ստացել, որպէս կըտաւի կտորը պատկերահանի հրաշալի վրձինի տակ:

—«Դուք խօսում էիք քրդերի և Թուրքերի տըխուր ժամանակներից, շարունակեց տանտէրը մի առանձին ուրախութեամբ,—բայց այն ժամանակներից յետոյ շատ բաներ փոխվեցան: Տեսնում էք այդ սքանչելի լեռները, մի և կէս դար առաջ դրանք բոլորովին մերկ էին, մի փոքրիկ թուփ անգամ չը կար այդ սարերի վրա: Այն ժամանակ բարբարոսի ձեռքը, որպէս անգթաբար կոտորում էր մարդերին, այնպէս էլ անխնայ կոտորում էր ծառերին: Բոլորը սպառված էր. ժողովուրդը վառելիքի համար գործ էր ածում աթարը, իսկ շինվածքի համար փայտ չը կար. այդ պատճառով ստիպված էին բնակվել գետնափոր խորշերի մէջ: Բայց երբ տիրեցին խաղաղութեան ժամանակները, այնուհետև աւերակ գիւղերը լցվեցան բնակիչների բազմութեամբ, իսկ մեր լեռները ծածկվեցան անտառներով: Այդ բոլորը տնկվել է գիւղացիների աշխատասէր ձեռքով: Տեսնում էք այդ կանաչազարդ հովիտը, առաջ նա մի ցամաք և անջուր անապատ էր, մի փոքրիկ գետ միայն ունէր, որը բոլորովին ցամաքում էր ամառնային տօթերից, իսկ այն օրից, երբ անտառները աճեցին, մեր հովիտը ստացաւ ջրի առատութիւն: Այժմ նա մեր գաւառի պտղաբեր և ամենաարգաւանդ երկիրներից մէկն է: Այո, շատ բաներ փոխվեցան.... Առաջ այստեղ ճանապարհներ անգամ չը կային, իսկ այժմ ամեն տեղ կը տեսնէք հայելու նման հարթ ճանապարհներ, որ միացնում են մեր երկրի բոլոր քաղաքները. և այդ ճանապարհների վրա սլանում են կառքեր, որ տարվում են ոչ թէ անասունների ուժով, այլ շոգու զօրութեամբ: Մեր երկրի արդիւնաբերութիւնները մենք վաճառահանում ենք հազարաւոր մղոններ հեռու և փոխարէնը ստանում ենք՝ ինչ որ մեզ պէտք է:

Վարդանը զարմացած լսում էր այդ բոլորը, բայց երբ նրա աչքը ընկաւ գեղեցիկ Լալայի երեսին, յայտնի չէ թէ ինչու նրա խելքին եկաւ հարցնել, թէ որտեղ է սովորել օրիորդը:

—«Մի շաբաթ հազիւ կը լինի, որ աւարտեց Նոր-Վաղարշակերտի ճեմարանում, իսկ այժմ պատրաստվում է համալսարան մտնել բժշկութիւն սովորելու: Առողջութիւնը թոյլ է, ես կը ցանկանայի, որ մի քանի ամիս անցկացնէր գիւղում, բայց նրան ոչինչով չես կարող համոզել:

—«Իսկ քանի որդիք ունիք դուք:

—«Մեր տոհմը միշտ բազմածին է եղել. մեր նախապապ տանուտէր Խաչօի ընտանիքը բաղկանում էր աւելի քան յիսուն հոգուց, իսկ ես միայն հինգ զաւակներ ունեմ: Լալան միակ աղջիկ զաւակս է, մնացած չորսը տղամարդիկ են:

—«Ի՞նչով են պարապվում:

—«Մէկը անտառապահ է մի և նոյն անտառների, որ տեսնում էք, մէկը պրոֆեսոր է Կարինի համալսարանում, երրորդը գնդապետ է Վանի զօրաբաժնի մէջ, իսկ չորրորդը դեռ սովորում է Նոր-Բագրևանդի գիւղատնտեսական ուսումնարանում:

Վարդանին անծանօթ երևեցաւ քաղաքի անունը և հարցրեց:

—«Այս կողմերում ես չեմ յիշում մի այս անունով քաղաք:

—«Դա հին Բայազէտն է, այժմ այս անունն է կրում: Մեր քաղաքներից, գիւղերից և գաւառներից շատերը փոխել են իրանց անունները. մի քանիսը իրանց վաղեմի պատմական անուններն են կրում, իսկ մի քանիսը նոր անուններ են ըստացել:

Տանտէրը կրկին ձեռքն առեց լրագրի թերթը և կարդում էր մի յօդուած, որը, որպէս երևում էր, սաստիկ անհանգստացնում էր նրան: Վարդանը հետաքրքրութիւնից շարժված հարցրեց.

—«Ի՞նչ նորութիւն կայ:

—«Առանձին ոչինչ... էգուց քաղաքում պիտի գումարվի երեսփոխանական ընդհանուր ժողով... մի քանի վիճելի հարցեր պէտք է քննութեան ենթարկվեն... չը գիտեմ ինչով կը վերջանայ... կուսակցութիւնները սաստիկ յուզված են երևում...

—«Դուք ևս կը լինէք այնտեղ:

—„Չեմ կարող չը լինել:

Խօսակցութիւնից երևաց, որ Վարդանի հիւրընկալը, այդ հովտի գիւղացիներից ընտրված, երեսփոխան էր:

Նախաճաշիկը արդէն վերջացել էր: Վարդանը վերկացաւ, և շնորհակալութիւն յայտնելով, կամենում էր հեռանալ:

—„Եթէ դուք կը ցանկանայիք տեսնել մեր գիւղում մի քանի հիմնարկութիւններ, ասաց նըրան տանտէրը,—ես սիրով յանձն կառնէի առաջնորդել ձեզ:

—„Շնորհակալ եմ, պարոն, պատասխանեց Վարդանը:

—„Եթէ միւս անգամ կը պատահի ձեզ անցնել մեր գիւղից, խօսեց տանտիկինը,—մեր դռները միշտ բաց կը լինեն ձեր առջև:

—„Շնորհակալ եմ, տիկին, ասաց Վարդանը գլուխ տալով:

—„Ու մեր տունը չի ձանձրացնի ձեզ, աւելացրուց տանտիրոջ գեղեցիկ աղջիկը անկեղծ ժպիտով:

—„Շնորհակալ եմ, օրիորդ, ասաց Վարդանը, աւելի խոնարհ կերպով գլուխ տալով:

Վարդանը դուրս գալուց յետոյ, այժմ նոր սկսեց զգալ իր նեղված դրութիւնը գիւղական ընտանիքի